

Examining the criminal foundations of fraudulent behavior in the form of shell companies in Iranian law

Ahmad Pourebrahim¹  Mohammad Reza Rezaei Talaban² Fatemeh Tajik³

- 1- Department of Law, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran.
- 2- Master's degree student in private law, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.
- 3- Law graduate

Article Info

Article type:

Research Article

Receive: 3 July 2024

Revise: 6 September 2024

Accept: 18 September 2024

Published online: 21 September 2024




Keywords:

Shell companies, fraudulent conduct, economic disruption, economic activities


Abstract

Shell companies are entities that exist solely on paper and lack real operations, offices, or employees, yet may possess bank accounts, tangible and intangible assets, or even intellectual property. These companies effectively serve as cover mechanisms to conceal the illicit activities of groups or individual legal and natural persons, facilitating crimes such as tax evasion, money laundering, fraud, and illicit acquisition of assets. The present study, conducted using a descriptive-analytical method and relying on library-based data, examines the criminal foundations and legal consequences of fraudulent conduct through shell companies under Iranian law. The findings indicate that one of the primary motives for establishing shell companies is tax evasion and concealing economic activities. Additionally, these companies contribute to tax injustice and disruption of the economic system by selling fake invoices or tax identification numbers to other economic actors. From a criminal law perspective, conduct carried out under the guise of shell companies may constitute offenses such as forgery, fraud in transactions, illicit acquisition of assets, and participation in economic disruption. Furthermore, some individuals exploit the legal capacity of shell companies to minimize their legal obligations or obtain bank facilities without real financial backing. The results of this study suggest that legal gaps and weak registration oversight are the main factors contributing to the proliferation of shell companies. The study emphasizes the necessity of reforming company registration laws, integrating supervisory systems, ensuring transparency in financial processes, and criminalizing the formation and use of shell companies to prevent the spread of economic crimes under the cover of these entities.

Cite this article (APA): Pourebrahim. Ahmad, Rezaei Talaban. Mohammad Reza, Tajik. Fatemeh. (2025). Examining the criminal foundations of fraudulent behavior in the form of shell companies in Iranian law. *Journal of Business law and economics*, 2 (1), 540-554.

Sponsored by: Institute of Somamos Publications	10.22034/jble.2025.558912.1031	
Corresponding Author: Ahmad Pourebrahim	https://orcid.org/0000-0003-1051-3599	
Email: Pourebrahim@iau.ac.ir	This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.	

بررسی مبانی کیفی رفتارهای متقلبان در قالب شرکت‌های صوری در حقوق ایران

احمد پور ابراهیم^۱  محمدرضا رضائی تلابن^۲ فاطمه تاجیک^۳




^۱ استادیار گروه حقوق، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

^۲ دانشجوی کارشناس ارشد حقوق خصوصی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

^۳ دانش آموخته حقوق.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	شرکت‌های صوری به مؤسساتی اطلاق می‌شوند که صرفاً بر روی کاغذ وجود دارند و فاقد فعالیت واقعی، دفتر یا کارمند هستند، اما ممکن است دارای حساب بانکی، دارایی‌های ملموس و ناملموس یا حتی مالکیت‌های فکری باشند. این شرکت‌ها در واقع ابزارهایی پوششی برای پنهان‌سازی فعالیت‌های مجرمانه گروه‌ها و اشخاص حقیقی یا حقوقی محسوب می‌شوند و در بستر آن‌ها جرایمی نظیر فرار مالیاتی، پول‌شویی، کلاهبرداری و تحصیل مال نامشروع صورت می‌گیرد. در پژوهش حاضر که به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای انجام شده است، مبانی کیفی و آثار حقوقی رفتارهای متقلبان در قالب شرکت‌های صوری در حقوق ایران مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های تأسیس شرکت‌های صوری، فرار از پرداخت مالیات و پنهان نگه‌داشتن فعالیت‌های اقتصادی است. همچنین این شرکت‌ها با فروش فاکتورهای جعلی یا شماره‌های اقتصادی به سایر فعالان اقتصادی، زمینه بی‌عدالتی مالیاتی و اخلال در نظام اقتصادی را فراهم می‌کنند. از منظر کیفی، رفتارهای ارتكابی در چارچوب شرکت‌های صوری می‌تواند مشمول عناوینی همچون جعل، فریب در معاملات، تحصیل مال نامشروع و مشارکت در اخلال اقتصادی گردد. افزون بر این، برخی افراد از ظرفیت حقوقی شرکت‌های صوری برای کاهش تعهدات قانونی یا دریافت تسهیلات بانکی بدون پشتوانه واقعی سوءاستفاده می‌کنند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که خلأهای قانونی و ضعف نظارت ثبتی، مهم‌ترین عوامل گسترش این پدیده‌اند. در پایان، بر ضرورت اصلاح قوانین ثبت شرکت‌ها، یکپارچه‌سازی سامانه‌های نظارتی، شفاف‌سازی فرآیندهای مالی و جرم‌انگاری خاص تشکیل و بهره‌برداری از شرکت‌های صوری تأکید می‌شود تا از گسترش جرایم اقتصادی در پوشش این شرکت‌ها پیشگیری گردد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۷ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱	
واژه‌های کلیدی: شرکت‌های صوری، رفتار متقلبان، اخلال اقتصادی، فعالیت‌های اقتصادی.	

لطفاً به این مقاله استناد کنید (APA): پور ابراهیم، احمد؛ رضائی تلابن، محمدرضا؛ تاجیک؛ فاطمه. (۱۴۰۴). بررسی مبانی کیفی رفتارهای متقلبان در قالب شرکت‌های صوری در حقوق ایران. *دانشنامه حقوق کسب و کار و اقتصاد*, ۲(۱۱) ۵۴۰-۵۴۱.

	10.22034/jble.2025.558912.1031	تحت حمایت: موسسه انتشاراتی سما موس
	https://orcid.org/0000-0003-1051-3599	نویسنده مسئول: احمد پور ابراهیم
	این مقاله تحت شرایط https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.fa قابل بازنشر است.	ایمیل: Pourebrahim@iaou.ac.ir

شرکت‌های صوری، به نهادهایی اطلاق می‌شود که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی، با هدف پنهان‌سازی فعالیت‌های واقعی و فرار از تبعات قانونی تأسیس می‌گردند. این شرکت‌ها در ظاهر واجد هویت حقوقی مستقل هستند، اما در عمل، فاقد هرگونه فعالیت اقتصادی واقعی بوده و صرفاً به‌منزله‌ی پوششی برای اقدامات غیرقانونی شرکت یا گروه اصلی عمل می‌کنند. تأسیس شرکت‌های صوری، غالباً در راستای مقاصدی چون فرار مالیاتی، پول‌شویی، تحصیل تسهیلات غیرمجاز و یا پنهان نمودن مالکیت اموال و دارایی‌های غیرقانونی صورت می‌گیرد. در این میان، برخی نهادها و گروه‌های غیرقانونی نظیر شبکه‌های مافیایی اقتصادی، گروه‌های فشار، سازمان‌های ممنوعه و حتی شرکت‌های تجاری دارای وابستگی‌های پنهان، از این ابزار برای انجام فعالیت‌هایی استفاده می‌کنند که از حیث قانونی قابل انتساب به شرکت مادر نیستند. این امر سبب گردیده تا شرکت‌های صوری به یکی از معضلات جدی نظام اقتصادی و حقوقی کشور تبدیل شوند. بر اساس قوانین جاری، مرجع ثبت و شناسایی شرکت‌های تجاری در ایران، ادارات ثبت اسناد و املاک، سازمان مناطق آزاد تجاری و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط می‌باشند. با این حال، تعدد مراجع و فقدان هماهنگی میان نهادهای نظارتی - از جمله سازمان امور مالیاتی، بانک مرکزی و بیمه‌ها - موجب ضعف در احراز هویت واقعی اشخاص حقوقی و گسترش زمینه سوءاستفاده از این ساختارها گردیده است. یافته‌های پژوهش حاضر که به روش توصیفی - تحلیلی و بر پایه منابع کتابخانه‌ای انجام شده، نشان می‌دهد مهم‌ترین بستر ارتکاب جرائم اقتصادی در قالب شرکت‌های صوری، استفاده از فاکتورهای جعلی و فروش شماره‌های اقتصادی به دیگر فعالان تجاری است؛ امری که موجب اخلاف در نظام مالیاتی و نقض عدالت اقتصادی می‌شود. از منظر کیفری، مسئولیت مدیران این شرکت‌ها تابع میزان علم و آگاهی آنان نسبت به ماهیت صوری فعالیت شرکت است و مطابق مقررات قانون مجازات اسلامی و قوانین خاص، قابل تعقیب و مجازات می‌باشند. در بُعد پیشگیرانه نیز، تقویت نظارت دولت، هماهنگی نهادهای اجرایی، شفاف‌سازی فرآیندهای ثبت و جرم‌انگاری خاص تشکیل شرکت‌های صوری از جمله اقداماتی است که می‌تواند به مهار این پدیده و ارتقای سلامت اقتصادی کشور یاری رساند. در نهایت، فقدان پژوهش‌های جامع و منسجم در این حوزه، ضرورت انجام تحقیقات علمی و نظام‌مند درباره‌ی آثار حقوقی و کیفری شرکت‌های صوری را بیش از پیش آشکار می‌سازد؛ چرا که این شرکت‌ها با بهره‌گیری از خلأهای قانونی و اجرایی، زمینه‌ساز آسیب‌های گسترده در نظام اقتصادی، قضایی و اعتماد عمومی شده‌اند. پدیده شرکت‌های صوری در سال‌های اخیر به یکی از چالش‌های جدی نظام حقوقی و اقتصادی ایران تبدیل شده است. این شرکت‌ها معمولاً به‌وسیله اشخاص حقیقی یا گروه‌های سازمان‌یافته و با هدف پنهان‌سازی فعالیت‌های غیرقانونی همچون پول‌شویی، کلاهبرداری و فرار مالیاتی تشکیل می‌شوند و از خلأهای قانونی و ضعف نظارت نهادی در نظام ثبت شرکت‌ها بهره می‌برند. از منظر حقوقی، مسئله اساسی در خصوص این شرکت‌ها تعیین حدود مسئولیت مدنی و کیفری اشخاصی است که در تشکیل یا اداره آن‌ها نقش دارند. با وجود مقررات پراکنده در قوانینی مانند قانون تجارت، قانون مالیات‌های مستقیم و قانون مجازات اخلاف گران در نظام اقتصادی کشور، چارچوب جامع و مشخصی برای مقابله با شرکت‌های صوری در حقوق ایران وجود ندارد. هدف این پژوهش، بررسی مبانی حقوقی و کیفری رفتارهای متقلبانه در قالب شرکت‌های صوری و تحلیل خلأهای قانونی مرتبط است. سؤال اصلی پژوهش این است که رفتارهای متقلبانه در پوشش شرکت‌های صوری در حقوق کیفری ایران چه ماهیت و آثاری دارند. بررسی پیشینه نشان می‌دهد که پژوهش‌های پیشین صرفاً به جنبه‌هایی محدود مانند سوءاستفاده از کارت بازرگانی یا دریافت تسهیلات بانکی

پرداخته‌اند و تحلیل جامع و مستقلى در این زمینه صورت نگرفته است. در نهایت، اهداف اصلی پژوهش شامل: (۱) تبیین مفهوم و ساختار شرکت‌های صوری در حقوق ایران، (۲) تحلیل مبانی حقوقی و کیفری رفتارهای متقلبانه، (۳) بررسی قلمرو مسئولیت مدیران و سهام‌داران، و (۴) ارائه راهکارهای قانونی و اجرایی برای پیشگیری و مقابله با این پدیده می‌باشد.

۱- مبانی نظری:

پدیده شرکت‌های صوری از منظر حقوقی و اقتصادی، یکی از جلوه‌های سوءاستفاده از شخصیت حقوقی در نظام شرکت‌داری است. در نظریه‌های حقوق تجارت، شرکت به‌عنوان شخصیتی مستقل از شرکا شناخته می‌شود که دارای حقوق و تکالیف مستقل است. با این حال، هنگامی که این شخصیت حقوقی به ابزاری برای پنهان‌سازی جرایم اقتصادی و ارتکاب اعمال متقلبانه تبدیل می‌شود، بحث «سوءاستفاده از شخصیت حقوقی» یا *abuse of legal personality* مطرح می‌گردد. این نظریه مبانی بسیاری از تحلیل‌های حقوقی در مواجهه با شرکت‌های صوری است.

از دیدگاه حقوق کیفری، تشکیل یا استفاده از شرکت‌های صوری نوعی رفتار متقلبانه محسوب می‌شود که می‌تواند در قالب جرایمی مانند جعل، فریب در معاملات، تحصیل مال نامشروع، فرار مالیاتی، پول‌شویی و اخلال در نظام اقتصادی کشور تحقق یابد. نظریه «مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی» نیز یکی از مبانی کلیدی در این زمینه است. بر اساس این نظریه، در صورت تحقق شرایط قانونی، شرکت به‌عنوان یک شخص حقوقی می‌تواند مستقیماً مورد مؤاخذه کیفری قرار گیرد، هرچند مسئولیت اصلی غالباً متوجه مدیران، مؤسسان و تصمیم‌گیرندگان حقیقی است.

از حیث نظام اقتصادی و مالی، شرکت‌های صوری نمود بارز اقتصاد پنهان هستند. آن‌ها با جعل اسناد مالی، فاکتورها و شماره‌های اقتصادی، موجب اخلال در نظام مالیاتی و تضعیف عدالت اقتصادی می‌شوند. نظریه «اقتصاد غیررسمی و فساد ساختاری» توضیح می‌دهد که ضعف در شفافیت مالی، نبود نظارت مؤثر و تعدد مراجع اداری، زمینه رشد چنین شرکت‌هایی را فراهم می‌سازد.

از نظر سیاست جنایی، پدیده شرکت‌های صوری بیانگر کاستی در سیاست پیشگیری از جرائم اقتصادی است. در نظام حقوقی ایران، جرم‌انگاری خاصی برای تشکیل شرکت صوری وجود ندارد و برخورد قضایی معمولاً از طریق عناوین عام کیفری صورت می‌گیرد. بر پایه نظریه «پیشگیری وضعی از جرم»، تقویت نظارت نهادی، یکپارچه‌سازی سامانه‌های ثبت و مالیاتی و شفاف‌سازی فرایندهای ثبتی از ابزارهای مؤثر در مهار این پدیده به شمار می‌رود.

در مجموع، مبانی نظری این پژوهش بر سه محور اصلی استوار است:

۱. نظریه سوءاستفاده از شخصیت حقوقی در حقوق شرکت‌ها؛
۲. نظریه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق کیفری ایران؛
۳. نظریه پیشگیری و سیاست جنایی در جرایم اقتصادی.

این سه چارچوب نظری، بنیان تحلیل حقوقی و کیفری رفتارهای متقلبانه در قالب شرکت‌های صوری را تشکیل داده و امکان تبیین جامع‌تری از این پدیده را در نظام حقوقی ایران فراهم می‌سازند.

۲- مفهوم و ماهیت شناسی شرکت های صوری:

۲-۱- شرکت های صوری از مفهوم تا ساختار

شرکت های صوری نیز قابل بهره برداری است شرکت یا سازمان صوری به هر گونه نهادی گفته می شود که توسط گروهی دیگر به عنوان پوششی برای رد گم کردن و یا محفوظ داشتن فعالیت های گروه اصلی از پیامدهای قانونی، تأسیس شده باشد. با توجه به تعریف یاد شده می توان گفت هدف از تأسیس شرکت صوری فراهم کردن یک پوشش و قالب قانونی برای سودجویی از طریق انجام فعالیت های اقتصادی غیر شفاف همراه با بهره گیری از امتیازات قانونی در عین فرار مالیاتی و فعالیت خارج از دید سامانه ها و فرایندهای قانونی و نظارتی کشور است. بنابراین شرکت صوری به این مفهوم نیست که اصل تأسیس شرکت صوری و غیرقانونی بوده است. چه بسا در تأسیس شرکت یا موسسه مقررات و نظامات مربوط به ثبت شرکت ها و موسسات نیز رعایت شده باشد. منظور از صوری بودن شرکت در این نوشتار قالب قانونی شرکت نیست بلکه منظور پوششی بودن فعالیت شرکت برای رد گم کردن اهداف طراحان و صحنه گردانان پشت پرده شرکت و فعالیت های مورد نظر آنان می باشد. همین تشابه و همان بودن اسامی شرکت های صوری گروه فرصت مناسبی برای حساسیت در بررسی موضوع است (غلامی، ۱۴۰۰).

۲-۲- ماهیت شرکت های صوری در نظام حقوقی و کیفری ایران:

در حقوق ایران، شرکت صوری به نهادی اطلاق می شود که ظاهراً بر اساس مقررات قانون تجارت تشکیل شده، اما در واقع فاقد فعالیت اقتصادی واقعی و اراده ای حقیقی برای مشارکت تجاری است. چنین شرکتی تنها در ظاهر و بر روی کاغذ وجود دارد و شخصیت حقوقی آن غالباً برای پنهان سازی فعالیت های غیرقانونی یا فریب اشخاص ثالث مورد سوءاستفاده قرار می گیرد.

از نظر حقوقی، شرکت صوری در زمره ی «اعمال حقوقی ظاهری» قرار می گیرد، بدین معنا که اراده ی مؤسسان آن بر تحقق واقعی مشارکت تجاری مبتنی نیست، بلکه هدف اصلی از تأسیس، دستیابی به منافع نامشروع مانند فرار مالیاتی، تحصیل تسهیلات بانکی، پول شویی یا فرار از مسئولیت های قانونی است. بنابراین، شرکت صوری را می توان نوعی «معامله یا عقد صوری» دانست که به موجب ماده ۱۹۰ و ۱۹۱ قانون مدنی، به دلیل فقدان قصد واقعی انشاء، از حیث ماهوی باطل است.

در حقوق تجارت ایران، قانون گذار تعریفی صریح از شرکت صوری ارائه نکرده است، اما از طریق تفسیر مواد مربوط به شرکت های باطل یا فاقد شرایط قانونی (از جمله مواد ۵۸۱، ۵۸۴ و ۵۸۵ قانون تجارت) می توان دریافت که شرکت صوری فاقد شخصیت حقوقی معتبر است، زیرا رکن اساسی «مشارکت واقعی شرکا در فعالیت اقتصادی» در آن وجود ندارد.

از منظر حقوق کیفری، شرکت صوری هنگامی واجد اهمیت می شود که از آن برای ارتکاب جرایم اقتصادی استفاده گردد. در این حالت، شخصیت حقوقی شرکت به منزله ی ابزاری برای پنهان سازی جرم تلقی می شود و مرتکبان - اعم از مؤسسان، مدیران یا سهام داران آگاه - ممکن است به اتهاماتی چون جعل، تحصیل مال نامشروع، فریب در معاملات یا اخلال در نظام اقتصادی کشور تحت تعقیب کیفری قرار گیرند.

بنابراین، ماهیت شرکت صوری در حقوق ایران را می توان در سه بعد توصیف کرد:

۱. از منظر حقوق مدنی: عقدی صوری و فاقد قصد واقعی که از اساس باطل است.

۲. از منظر حقوق تجارت: شخصیتی حقوقی ظاهری که واجد شرایط لازم برای فعالیت تجاری مشروع نیست.

۳. از منظر حقوق کیفری: ابزاری برای ارتکاب یا پوشاندن جرایم اقتصادی که مستوجب مسئولیت کیفری مؤسسان و مدیران است.

در نتیجه، شرکت صوری در نظام حقوقی ایران نه تنها فاقد اعتبار حقوقی واقعی است، بلکه در صورت استفاده مجرمانه، واجد وصف کیفری نیز خواهد بود و مستلزم برخورد قانونی و قضایی بر اساس اصول شفافیت اقتصادی و عدالت مالیاتی است.

۳- تحلیل عناصر سه‌گانه جرم شرکت‌های صوری

جرم شرکت‌های صوری، به‌عنوان یکی از مصادیق رفتارهای متقلبان در بستر فعالیت‌های تجاری و اقتصادی، در حقوق ایران واجد سه عنصر اساسی است: عنصر قانونی، عنصر مادی و عنصر معنوی. تحلیل این سه عنصر، به درک دقیق‌تر از ماهیت کیفری و مسئولیت‌پذیری مرتکبان در قالب چنین شرکت‌هایی کمک می‌کند.

۳-۱- عنصر قانونی

در نظام کیفری ایران، عنوان مجرمانه‌ای به نام «جرم تشکیل شرکت صوری» به‌صورت مستقیم در قوانین پیش‌بینی نشده است، اما رفتارهای متقلبان‌های که از رهگذر ایجاد یا استفاده از چنین شرکت‌هایی انجام می‌گیرد، ذیل عناوین عام کیفری قابل پیگرد است. از جمله مواد قانونی قابل استناد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

• ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری (۱۳۶۷): هرگونه تحصیل مال از طریق فریب و تزویر.

• ماده ۲ قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور (۱۳۶۹): شامل اعمالی نظیر تقلب در معاملات و اخلاص در نظام اقتصادی.

• مواد ۵۲۳ تا ۵۴۲ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات): مربوط به جعل و استفاده از اسناد و فاکتورهای صوری.

• مواد ۲۷۴ و ۲۷۵ قانون مالیات‌های مستقیم: جرم‌انگاری فرار مالیاتی و ارائه اسناد خلاف واقع.

بنابراین، مبنای قانونی تعقیب این پدیده نه در عنوان خاص «شرکت صوری»، بلکه در مصادیق رفتارهای متقلبان و جرائم اقتصادی مرتبط نهفته است.

۳-۲- عنصر مادی

عنصر مادی این جرم شامل رفتار فیزیکی، اوضاع و احوال، و نتیجه مجرمانه است:

رفتار فیزیکی که شامل تأسیس یا ثبت شرکت بدون قصد انجام فعالیت واقعی، استفاده از اسناد و فاکتورهای جعلی، انتقال صوری دارایی‌ها، یا انجام معاملات ساختگی به نام شرکت است.

اوضاع و احوال خاص که اعم است از ظاهر قانونی شرکت (ثبت رسمی در اداره ثبت شرکت‌ها، داشتن

شماره اقتصادی یا حساب بانکی) در حالی که فاقد فعالیت حقیقی اقتصادی است.

نتیجه مجرمانه که شامل تحقق ضرر به دولت (مثلاً از طریق فرار مالیاتی یا دریافت تسهیلات غیرمجاز)، یا فریب اشخاص ثالث و اخلال در نظام اقتصادی کشور می باشد در مجموع، رفتار مادی در شرکت‌های صوری متضمن فریب و تزویر سازمان یافته است که با استفاده از ابزارهای قانونی (ثبت شرکت، فاکتور رسمی و...) به صورت غیرقانونی انجام می‌گیرد.

۳-۳- عنصر معنوی

عنصر معنوی یا روانی در جرم شرکت‌های صوری از دو بخش قصد عام و قصد خاص تشکیل می‌شود: قصد عام شامل علم و آگاهی مرتکب به صوری بودن شرکت و غیرواقعی بودن فعالیت آن. مرتکب می‌داند که شرکت فاقد فعالیت تجاری حقیقی است.

قصد خاص شامل هدف از ارتکاب جرم، یعنی دستیابی به منافع نامشروع مانند فرار از پرداخت مالیات، تحصیل تسهیلات بانکی، پول شویی یا پنهان‌سازی فعالیت‌های مجرمانه می باشد. در این میان، مدیران و مؤسسانی که با علم به صوری بودن شرکت در فعالیت‌های آن مشارکت می‌کنند، دارای سوءنیت مستقیم بوده و مشمول مسئولیت کیفری خواهند بود.

در تحلیل نهایی، جرم شرکت صوری واجد هر سه رکن قانونی، مادی و معنوی است، اما به دلیل فقدان جرم‌انگاری خاص در قوانین ایران، رسیدگی به آن غالباً در قالب عناوین کلی چون کلاهبرداری، جعل، فرار مالیاتی و اخلال در نظام اقتصادی صورت می‌گیرد. از این رو، ضرورت دارد که قانون‌گذار با تدوین مقررات ویژه درباره «تشکیل و بهره‌برداری صوری از شرکت‌ها»، این خلأ قانونی را برطرف کرده و مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی و حقوقی درگیر در این فرآیند را به صورت شفاف و مستقل تعریف نماید.

۴- انگیزه‌های اصلی تاسیس و ثبت شرکت‌های صوری :

پدیده‌ی تاسیس و ثبت شرکت‌های صوری در ایران، نه تنها نشانه‌ای از خلأهای قانونی و ضعف نظارت اقتصادی است، بلکه بازتابی از انگیزه‌های گوناگون و هدفمند در پس رفتارهای متقلبانه‌ی اقتصادی به شمار می‌آید. این انگیزه‌ها عموماً اقتصادی، حقوقی و مالی‌اند و به صورت تحلیلی می‌توان آن‌ها را در چند محور اصلی بررسی کرد:

۴-۱- سوء استفاده از اعتماد جامعه به ثبت رسمی

همانطور که در تعاریف انواع شرکت‌های کاغذی و صوری و غری واقعی بیان شد تصور جامعه و احاد مردم از ثبت انواع شرکت‌ها به منزله صدور مجوز فعالیت می‌باشد. در حالی که ثبت شرکت به منزله اعطای هویت شخصیت حقوقی بوده و اهلیت شرکت‌ها در مراجع ثبتی احراز نمی‌شوند و احراز آن توسط دستگاه متولی مربوطه می‌باشد. من باب مثال اگر موضوع فعالیت یک شرکتی انجام امور پزشکی باشد، بررسی صلاحیت انجام امور پزشکی بر عهده وزارت بهداشت و درمان می‌باشد و مرجع ثبت شرکتها صرفاً نسبت به ثبت شخصیت حقوقی برای استفاده و آماده شدن شرایط فعالیت اقدام می‌نماید. با بیان مراتب فوق متأسفانه به علت عدم اطلاع و شناخت عموم از مباحث حقوقی، برخی از اشخاص با ثبت شرکت به انجام فعالیت غیر واقعی بدون اخذ مجوزات لازم می‌پردازند و به دنبال آن با اعمال مجرمانه از جمله کلاهبرداری، سوء استفاده، جعل اسناد و بدون سابقه موثر و سوابق بانکی و پرداخت مالیات مقدمات اغفال مردم را فراهم

۲-۴- فرار از تعهدات و مسئولیت انفرادی و مالیات

یکی دیگر از انگیزه‌های ایجاد شرکت‌های تجاری محدود کردن مسئولیت‌های قراردادی مدنی، قهری و کیفی برای شرکت‌ها می‌باشد. با توجه به استقلال شخصیت حقوقی، تعهدات شرکت به تعهدات شریک منتقل نمی‌گردد. بر طبق ماده ۵۸۳ قانون تجارت کلیه شرکت‌های تجاری دارای شخصیت حقوقی مستقل می‌باشند و شخصیت حقوقی شرکت‌های تجاری جدا از شخصیت حقوقی سهامداران می‌باشند و مع الوصف دارایی شرکت از دارایی شرکاء مجزا تلقی می‌گردد. در ماده یک لایحه اصلاحی قانون تجارت مقرر گردیده است: «شرکت سهامی شرکتی است که سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسئولیت صاحبان سهام محدود به مبلغ اسمی سهام آنها است. در ماده ۹۴ قانون تجارت نیز بیان شده است شرکت با مسئولیت محدود شرکتی است که بین دو یا چند نفر برای امور تجاری تشکیل شده و هر یک از شرکاء فقط تا میزان سرمایه خود در شرکت مسئول فروض و تعهدات شرکت است(کاتوزیان، ۱۳۸۳: ۱۶۷).

یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها، گریز از پرداخت مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم است. بسیاری از فعالان اقتصادی با ثبت شرکت‌های صوری، فاکتورهای جعلی یا غیرواقعی صادر می‌کنند تا هزینه‌های ساختگی ثبت کرده و درآمد مشمول مالیات خود را کاهش دهند. این روش، به‌ویژه در زنجیره‌ی مالیات بر ارزش افزوده، موجب اخلال در نظام مالیاتی کشور و تضییع حقوق عمومی می‌شود. از نظر تحلیلی، این رفتار ناشی از ضعف نظارت سازمان امور مالیاتی، پیچیدگی فرآیندهای حسابرسی، و نبود شفافیت مالی در بخش خصوصی است که زمینه‌ی شکل‌گیری چنین انگیزه‌ای را تقویت می‌کند.

۳-۴- اخذ اعتبار و تسهیلات بیشتر مالی و بانکی

یکی دیگر از علل ایجاد شرکت‌های صوری و یک بار مصرف در حوزه اعطای تسهیلات و وام‌ها به اشخاص حقوقی بدون در نظر گرفتن سوابق اجرایی و یا گردش مالی و مباحث مالیاتی می‌باشد بر طبق، مستندات بانک‌های عامل برای تسهیلات شرایطی در نظر گرفته اند که یکی از شرایط برای اخذ وام‌های مختلف ثبت شرکت می‌باشد من باب مثال یکی از شرایط اعطای تسهیلات به منظور ایجاد طرح‌های توسعه ای و مشارکت‌های انتفاعی و کشاورزی تسهیلات فروش اقساطی مواد اولیه لوازم یدکی و ابزار کار واحدهای تولیدی و تسهیلات خرید دین و یا معاملات سلف ایجاد شرکت و ارائه مدارک تاسیس ثبتی و یا انجام افزایش سرمایه ثبتی متناسب با سرمایه (حدود ۳۰ درصد هزینه های سرمایه گذاری) ثابت در کنار سایر مدارک می- باشد(حسن زاده، ۱۳۹۵: ۸۹).

بسیاری از شرکت‌های صوری به‌منظور دریافت وام، ضمانت‌نامه یا اعتبار تجاری تأسیس می‌شوند. در این حالت، مؤسسان شرکت با ارائه‌ی مدارک ظاهراً رسمی اما فاقد پشتوانه‌ی اقتصادی واقعی، اقدام به دریافت تسهیلات از بانک‌ها و مؤسسات مالی می‌کنند. تحلیل این انگیزه نشان می‌دهد که مرتکبان با بهره‌گیری از پوشش قانونی شرکت، در پی دور زدن مقررات بانکی و تحصیل منابع مالی بدون بازپرداخت واقعی هستند؛ که این خود مصداق بارز کلاهبرداری سازمان‌یافته اقتصادی محسوب می‌شود.

۴-۴- تشکیل شرکت برای دریافت برخی تسهیلات خاص

از انگیزه‌های اصلی دیگر برای ثبت شرکت‌های صوری دریافت برخی از تسهیلات که در قوانین خاص

به صورت مقطعی در نظر گرفته شده است. در این نوع دریافت تسهیلات دو یا چند نفر با ایجاد شرکت نسبت به راه اندازی یک کسب و کار مبادرت نمایند یا برای شرکتهای دانش بنیان تسهیلات ویژه ای از سوی صندوق شکوفایی و نوآوری با بهره کم در نظر گرفته شده است کم بهره بودن و اقساط بلندمدت تسهیلات مذکور انگیزه اصلی در جهت ایجاد شرکتهای دانش بنیان حتی به صورت غیر واقعی تلقی می گردد و دریافت تسهیلات ویژه برای شرکتهای تعاونی نیز از جمله انگیزه های به وجود آوردن شرکتهای تعاونی گردیده است با توجه به انواع شرکتهای تعاونی تولیدی و مصرفی خدمات مسکن و کشاورزی و سایر موارد و اعطای تسهیلات ویژه به این شرکتها در ادوار مختلف مشاهده میگردند دهه های اخیر تعداد این شرکتها به شدت افزایش یافته است (کریمیف ۱۳۹۵: ۹۰).

۴-۵- پنهان سازی منشاء نامشروع داراییها (پول شویی)

شرکتهای صوری گاه به عنوان ابزار انتقال و تطهیر وجوه حاصل از جرایم اقتصادی، قاچاق یا فساد مالی به کار می روند. در این حالت، گردش مالی شرکتها صرفاً در ظاهر مشروع جلوه می کند، در حالی که منشاء واقعی وجوه، فعالیت های غیرقانونی است. از دیدگاه تحلیلی، ماهیت حقوقی شرکت به عنوان شخص حقوقی مستقل، سپری برای پنهان سازی هویت واقعی مرتکبان و منبع درآمد آنان فراهم می آورد و کشف جرم را دشوار می کند.

۴-۶- فرار از مسئولیت های مدنی و کیفری

یکی از انگیزه های مهم در ایجاد شرکتهای صوری، انتقال صوری داراییها به شرکت و در نتیجه مصون ماندن اشخاص حقیقی از مسئولیت قانونی است. به بیان دیگر، مجرمان اقتصادی با ثبت شرکتهای کاغذی، اموال خود را به نام شرکت منتقل کرده و در برابر طلبکاران، بدهیها یا احکام قضایی مصونیت نسبی می یابند. این شیوه در واقع ابزاری برای سوءاستفاده از شخصیت حقوقی شرکت است و با اصول بنیادین حقوق تجارت، از جمله اصل «تفکیک شخصیت شرکت از شرکا»، در تعارض قرار دارد.

۴-۷- دور زدن محدودیتها و تحریمهای اقتصادی

در برخی موارد، شرکتهای صوری برای دور زدن محدودیتهای تجاری و تحریمهای بین المللی به کار گرفته می شوند. فعالان اقتصادی با ثبت شرکتهایی در داخل یا خارج از کشور، معاملات را به نام آن شرکت انجام داده و از این طریق، منشأ واقعی فعالیتها یا طرفین معامله را پنهان می کنند. از منظر حقوق کیفری، چنین اقداماتی می تواند مشمول جرم تقلب در معاملات خارجی، پول شویی و اخلال در نظام اقتصادی شود.

۴-۸- ایجاد ظاهری مشروع برای فعالیت های غیرقانونی

در برخی پرونده ها، شرکتهای صوری صرفاً برای ایجاد «پوشش قانونی» تأسیس می شوند تا فعالیت هایی چون قاچاق کالا، فساد مالی، دلالتی غیرمجاز، یا معاملات ربوی در قالب ظاهراً مشروع انجام شود. اینجا انگیزه اصلی نه تحصیل تسهیلات یا فرار از مالیات، بلکه فریب مراجع نظارتی و قانونی از طریق ایجاد ظاهر حقوقی موجه است.

۴-۹- استفاده از خلأها و ضعف های ساختاری در نظام نظارتی

در نهایت، باید اذعان کرد که بخشی از انگیزه های تأسیس چنین شرکتهایی ناشی از فقدان سامانه های

نظارتی کارآمد، ضعف راستی‌آزمایی اطلاعات ثبت شرکت‌ها و نبود پایگاه داده‌های مشترک میان نهادهای اقتصادی است. وقتی کنترل و بازرسی مؤثر وجود نداشته باشد، ثبت شرکت صوری با کمترین هزینه و بیشترین منفعت ممکن می‌شود و انگیزه‌ی سوءاستفاده از این ابزار افزایش می‌یابد. انگیزه‌های اصلی تأسیس شرکت‌های صوری در ایران در سه محور کسب منافع مالی غیرقانونی، فرار از تکالیف قانونی، و پنهان‌سازی هویت واقعی فعالیت‌های اقتصادی متمرکز است. این انگیزه‌ها، در بستر ضعف ساختار نظارتی و ناکارآمدی ضمانت‌اجراهای کیفری، به بروز پدیده‌ای منجر شده‌اند که نه تنها عدالت مالیاتی را مخدوش می‌کند، بلکه اعتماد عمومی به شفافیت اقتصادی و اعتبار شخصیت حقوقی شرکت‌ها را نیز تضعیف می‌سازد.

۵- آثار حقوقی و کیفری ثبت شرکت‌های صوری

پدیده‌ی ثبت شرکت‌های صوری، افزون بر اینکه مصداق آشکاری از سوءاستفاده از نهاد حقوقی شرکت است، آثار و تبعات متعددی در دو بعد حقوقی و کیفری بر جای می‌گذارد. این آثار نه تنها متوجه مؤسسان و مدیران چنین شرکت‌هایی است، بلکه گاه نظام اقتصادی، اعتبار حقوق تجارت، و حتی حقوق اشخاص ثالث را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. در ادامه، به تحلیل این آثار در دو بخش تفکیک‌شده پرداخته می‌شود:

۵-۱- آثار حقوقی ثبت شرکت‌های صوری

۵-۱-۱- بطلان یا عدم نفوذ شخصیت حقوقی شرکت

در حقوق ایران، شرط اصلی ایجاد شخصیت حقوقی، قصد واقعی و مشروع شرکا برای انجام فعالیت تجاری است. چنانچه اثبات شود که شرکت صرفاً برای مقاصد غیرواقعی یا متقلبانه تشکیل شده است، ارکان ماهوی قرارداد شرکت از جمله قصد و جهت مشروع مخدوش بوده و شرکت از نظر حقوقی باطل یا غیرنافذ تلقی می‌شود. در این حالت، شخصیت حقوقی شرکت از ابتدا معتبر نیست و آثار حقوقی آن، از جمله مسئولیت محدود یا تفکیک دارایی‌ها، منتفی خواهد شد.

۵-۱-۲- سلب حمایت قانونی از شرکا و مدیران

قانون تجارت، اصولاً از شرکای شرکت در برابر تعهدات شرکت حمایت می‌کند. اما هنگامی که شرکت به صورت صوری و با هدف فریب یا تقلب تشکیل شده باشد، این حمایت از بین می‌رود. در چنین شرایطی، اصل تفکیک شخصیت حقوقی شرکت و شرکا کنار گذاشته می‌شود (اصل «نقض حجاب شخصیت حقوقی») و اشخاص حقیقی پشت شرکت، مستقیماً مسئول جبران خسارت‌ها یا تعهدات شرکت خواهند بود.

۵-۱-۳- عدم اعتبار قراردادها و معاملات شرکت

اگر شرکت صوری برای پوشاندن معاملات غیرقانونی یا فرار از قانون تأسیس شده باشد، قراردادهایی که از طریق آن منعقد می‌شوند نیز فاقد مشروعیت قانونی هستند. در نتیجه، چنین قراردادهایی ممکن است به موجب ماده ۲۱۷ و ۲۱۹ قانون مدنی، به دلیل نبود جهت مشروع یا قصد واقعی، باطل اعلام شوند. در عمل، این امر سبب می‌شود طرفین معامله یا اشخاص ثالث نتوانند از آثار قانونی این قراردادها بهره‌مند شوند.

۵-۱-۴- مسئولیت مدنی مؤسسان و مدیران

در صورت وارد آمدن ضرر به اشخاص ثالث یا دولت، مؤسسان و مدیران شرکت صوری ممکن است به جبران خسارت مدنی مکلف شوند. بر اساس اصول کلی مسئولیت مدنی، هرکس در اثر فعل زیان‌بار خود

موجب ضرر دیگری شود، ضامن است. بنابراین اگر شخصی با تأسیس شرکت صوری موجبات فریب مؤسسات مالی یا اشخاص را فراهم کرده باشد، باید از محل اموال شخصی خود جبران خسارت نماید.

۵-۱-۵- از بین رفتن اعتماد عمومی و لطمه به نظم اقتصادی

از منظر حقوق عمومی، گسترش شرکت‌های صوری موجب تضعیف اعتبار نظام ثبت شرکت‌ها، اختلال در نظم تجاری و افزایش هزینه‌های نظارت می‌شود. در واقع، آثار غیرمستقیم حقوقی این پدیده، به بی‌اعتمادی نسبت به شفافیت اقتصادی و بی‌اعتباری شخصیت حقوقی شرکت‌ها منجر می‌شود که یکی از پایه‌های حقوق تجارت مدرن است.

۵-۲- آثار کیفری ثبت شرکت‌های صوری

۵-۲-۱- تحقق جرم کلاهبرداری (ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و

کلاهبرداری)

در صورتی که ثبت شرکت صوری با هدف تحصیل مال یا منافع غیرقانونی از طریق فریب اشخاص یا نهادها صورت گیرد، رفتار مرتکب مشمول عنوان مجرمانه‌ی کلاهبرداری خواهد بود. در این حالت، استفاده از اسناد رسمی ثبت شرکت، ابزار تحقق جرم و موجب تشدید مجازات است.

۵-۲-۲: ارتکاب جرم پول‌شویی

چنانچه شرکت صوری برای انتقال، تبدیل یا پنهان‌سازی منشأ غیرقانونی وجوه تشکیل شود، مرتکبان بر اساس قانون مبارزه با پول‌شویی (۱۳۸۶ و اصلاحات بعدی)، قابل تعقیب کیفری خواهند بود. در این موارد، شرکت صرفاً وسیله‌ای برای تظہیر درآمدهای نامشروع است و در نتیجه مدیران و ذی‌نفعان آن به عنوان مرتکب یا شریک جرم شناخته می‌شوند.

۵-۲-۳: اخلال در نظام اقتصادی کشور

در صورتی که فعالیت شرکت‌های صوری منجر به اخلال گسترده در نظام اقتصادی یا تضییع منابع بانکی شود، اعمال مرتکبان می‌تواند تحت شمول قانون مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور (۱۳۶۹) قرار گیرد. در این حالت، جرم از نوع جرایم اقتصادی سازمان‌یافته تلقی می‌شود و مجازات آن بسته به میزان خسارت، می‌تواند تا حبس ابد یا حتی اعدام باشد.

۵-۲-۴: مسئولیت کیفری مدیران و مؤسسان

با توجه به اصول حقوق جزا، هرچند شرکت دارای شخصیت حقوقی مستقل است، اما در جرایم ناشی از تصمیمات متقلبانه، اشخاص حقیقی اداره‌کننده‌ی شرکت مسئول کیفری‌اند. مدیرعامل، اعضای هیئت‌مدیره یا مؤسس شرکت صوری، بسته به نقش و آگاهی خود از اقدامات غیرقانونی، به عنوان فاعل، شریک یا معاون جرم تحت تعقیب قرار می‌گیرند.

۵-۳-۵: امکان انحلال اجباری شرکت

به موجب مقررات قانون تجارت و آیین‌نامه ثبت شرکت‌ها، در صورتی که مشخص شود شرکت با هدف غیرقانونی تشکیل شده یا فعالیت آن برخلاف نظم عمومی است، دادگاه می‌تواند حکم به انحلال اجباری

شرکت دهد. همچنین در مواردی که جرم محرز گردد، انحلال شرکت همراه با ضبط یا مصادره اموال ناشی از جرم نیز صورت می‌گیرد. ثبت شرکت‌های صوری در حقوق ایران، علاوه بر بطلان شخصیت حقوقی و از بین رفتن حمایت‌های قانونی از مؤسسان، زمینه‌ساز تحقق جرایم اقتصادی متعددی از جمله کلاهبرداری، پول‌شویی و اخلال در نظام اقتصادی است. در واقع، آثار این پدیده صرفاً به سطح خصوصی و قراردادی محدود نمی‌ماند، بلکه پیامدهای آن در سطح کلان اقتصادی، نظم عمومی، شفافیت مالی و اعتماد سرمایه‌گذاران را نیز تهدید می‌کند. از این رو، مقابله مؤثر با این پدیده نیازمند تدوین مقررات خاص کیفی، تقویت سامانه‌های نظارتی ثبت شرکت‌ها، و اجرای دقیق اصل مسئولیت کیفی مدیران اشخاص حقوقی است.

۶: راهکارهای حقوقی و کیفی مقابله با شرکت‌های صوری در حقوق ایران

پدیده شرکت‌های صوری به دلیل ماهیت پیچیده و چندوجهی خود، صرفاً با برخورد قضایی پسینی مهار نمی‌شود. تجربه حقوقی کشورهای مختلف نشان داده است که پیشگیری، شفافیت ساختاری و اعمال مسئولیت کیفی مؤثر سه رکن اساسی مقابله با این نوع جرایم سازمان‌یافته اقتصادی است. در حقوق ایران نیز می‌توان مجموعه‌ای از راهکارهای حقوقی، کیفی و نهادی را به‌منظور کنترل این معضل ارائه کرد.

۶-۱: اصلاح ساختار حقوقی ثبت شرکت‌ها

یکی از دلایل گسترش شرکت‌های صوری در ایران، ضعف در نظام هویت‌سنجی و اعتبارسنجی اشخاص حقیقی مؤسسان است. در حال حاضر، فرایند ثبت شرکت عمدتاً شکلی و بدون راستی‌آزمایی دقیق اطلاعات انجام می‌شود. برای پیشگیری از این امر می‌توان ایجاد پایگاه داده یکپارچه میان اداره ثبت شرکت‌ها، سازمان امور مالیاتی، بانک مرکزی و بیمه‌ها را الزامی کرد. استعلام هویت مؤسسان و سوابق کیفی یا اقتصادی آنان را قبل از صدور مجوز ثبت، اجباری نمود. در صورت کشف اطلاعات نادرست یا جعلی، ابطال ثبت شرکت به‌صورت خودکار و معرفی مؤسسان به مراجع قضایی پیش‌بینی شود. این اقدامات موجب افزایش شفافیت و کاهش سوءاستفاده از ظرفیت حقوقی شرکت‌ها خواهد شد.

۶-۲: شفاف‌سازی مالکیت واقعی

یکی از چالش‌های اساسی در شناسایی شرکت‌های صوری، پنهان‌ماندن مالک یا ذی‌نفع واقعی شرکت است. برای مقابله با این مشکل، پیشنهاد می‌شود: اصل «افشای ذی‌نفع واقعی» در قانون تجارت یا آیین‌نامه ثبت شرکت‌ها درج گردد. و شرکت‌ها موظف شوند اطلاعات دقیق و به‌روز سهام‌داران و مدیران واقعی را اعلام کنند. و تخلف از این الزام، جرم تلقی شود و مجازات آن در سطح محرومیت از فعالیت اقتصادی یا حبس تعزیری تعیین گردد. این سازوکار که در بسیاری از نظام‌های پیشرفته مانند اتحادیه اروپا اجرا می‌شود، مانع استفاده از شرکت‌ها به‌عنوان پوشش برای فرار مالیاتی و پول‌شویی می‌گردد.

۶-۳: پیش‌بینی صریح عنوان کیفی «تشکیل یا استفاده از شرکت صوری»

در قوانین کیفی ایران، عنوان مجرمانه مشخصی برای تأسیس یا استفاده از شرکت صوری وجود ندارد و برخورد با آن تنها از طریق عناوینی چون کلاهبرداری یا پول‌شویی ممکن است. برای رفع این خلأ، پیشنهاد می‌شود: در قانون مجازات اسلامی یا قانون تجارت اصلاحی، ماده‌ای تحت عنوان «جرم تشکیل یا به‌کارگیری شرکت صوری» پیش‌بینی شود. وارکان مادی و معنوی این جرم به‌روشنی تعریف گردد؛ از جمله قصد فریب، ثبت صوری، یا انجام معاملات غیرواقعی. و مجازات متناسب شامل حبس، جزای نقدی معادل منافع

تحصیل شده، و محرومیت از تصدی سمت‌های مدیریتی تعیین شود.

۴-۶: تقویت مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی

با توجه به اینکه شرکت‌های صوری در ظاهر دارای شخصیت حقوقی مستقل‌اند، لازم است نهاد مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در این حوزه به‌طور واقعی اجرا شود. بر اساس ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲)، اشخاص حقوقی در صورت ارتکاب جرم با تصمیم مدیران خود قابل مجازات‌اند. دادگاه‌ها باید در برخورد با شرکت‌های صوری، علاوه بر مجازات مدیران، خود شرکت را نیز منحل یا اموال ناشی از جرم را مصادره کنند. اعمال مجازات‌های مکمل مانند تعلیق مجوز، ممنوعیت از شرکت در مناقصات و انحلال اجباری نیز می‌تواند جنبه بازدارندگی داشته باشد.

۴-۷: تقویت نظام نظارت پس از ثبت

در نظام حقوقی ایران، نظارت بر شرکت‌ها پس از ثبت بسیار محدود است. این در حالی است که بسیاری از شرکت‌های صوری پس از ثبت رسمی، فعالیت مجرمانه خود را آغاز می‌کنند. برای جلوگیری از این وضعیت، می‌توان نهاد مستقلی تحت عنوان «مرکز پایش شرکت‌های تجاری» تشکیل داد که وظیفه آن بررسی مستمر فعالیت شرکت‌ها بر اساس داده‌های مالیاتی، بانکی و بیمه‌ای باشد. و این مرکز باید بتواند در صورت مشاهده فعالیت مشکوک، گزارش مستقیم به دادستانی یا پلیس اقتصادی ارائه دهد. همچنین، باید برای مدیران شرکت‌ها الزام به ارائه گزارش‌های سالانه مالی و فعالیتی شفاف در نظر گرفته شود.

۴-۸: ارتقای همکاری میان نهادهای اجرایی و قضایی

تعدد مراجع متولی (اداره ثبت، مالیات، بانک مرکزی، بیمه، گمرک و...) باعث ناهماهنگی نهادی در شناسایی شرکت‌های صوری شده است. راهکار مناسب در این زمینه عبارت است از: تشکیل سامانه متمرکز ملی مبارزه با شرکت‌های صوری با مشارکت نهادهای یادشده. ایجاد دسترسی متقابل میان نهادهای اقتصادی و قضایی برای رصد فعالیت شرکت‌ها. تدوین دستورالعملی برای تعقیب فوری و هماهنگ پرونده‌های مرتبط با شرکت‌های صوری توسط دادستانی کل کشور.

۴-۹: ارتقای آگاهی حقوقی فعالان اقتصادی

بخش مهمی از قربانیان شرکت‌های صوری، اشخاصی هستند که از ماهیت حقوقی یا واقعی طرف قرارداد خود بی‌خبرند. بنابراین، پیشنهاد می‌شود: اتاق بازرگانی و سازمان ثبت شرکت‌ها برنامه‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی گسترده برای فعالان اقتصادی برگزار کنند. ایجاد سامانه عمومی استعلام صحت و وضعیت شرکت‌ها، به نحوی که هر شخص بتواند با وارد کردن شماره ثبت یا شناسه ملی، اعتبار واقعی شرکت را بررسی کند.

۵: نتیجه گیری:

پدیده شرکت‌های صوری، در سال‌های اخیر به یکی از چالش‌های جدی نظام حقوقی و اقتصادی ایران تبدیل شده است. این شرکت‌ها، گرچه از نظر ظاهری و ثبت رسمی شبیه شرکت‌های قانونی به نظر می‌رسند، اما فاقد فعالیت اقتصادی واقعی بوده و صرفاً به‌عنوان پوششی برای ارتکاب جرایم اقتصادی و دور زدن مقررات قانونی تشکیل می‌شوند. بررسی ماهیت حقوقی و کیفری این شرکت‌ها نشان می‌دهد که خلأهای قانونی،

ضعف نظارت نهادی، و فقدان سامانه‌های یکپارچه اطلاعاتی، زمینه‌ی گسترش چنین رفتارهای متقلبانه‌ای را فراهم کرده است.

از منظر حقوق مدنی و تجارت، شرکت‌های صوری فاقد قصد واقعی برای مشارکت اقتصادی هستند و بنابراین شخصیت حقوقی آنها از ابتدا مورد تردید است. این امر موجب می‌شود که قراردادها و معاملات منعقد شده از سوی این شرکت‌ها، مشمول بطلان یا عدم نفوذ قانونی باشند و اشخاص حقیقی پشت آن شرکت‌ها، به جای شرکت، مستقیماً مسئول تعهدات و خسارات ناشی از فعالیت‌ها شوند. علاوه بر این، تداوم فعالیت شرکت‌های صوری باعث تضعیف اعتماد عمومی به نظام تجاری و اختلال در شفافیت اقتصادی می‌شود، که آثار بلندمدتی بر عملکرد بازار و سرمایه‌گذاری دارد.

از دید حقوق کیفری، شرکت‌های صوری به ابزار ارتکاب جرایم متعددی از جمله کلاهبرداری، پول‌شویی، فرار مالیاتی و اخلال در نظام اقتصادی کشور تبدیل می‌شوند. با وجود اینکه در قوانین ایران عنوان کیفری مستقلی برای «تشکیل یا استفاده از شرکت صوری» پیش‌بینی نشده است، عناوین کیفری موجود، به‌ویژه در قانون مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور، قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری و قانون مبارزه با پول‌شویی، قابل استناد هستند. مسئولیت کیفری عمدتاً متوجه مؤسسان، مدیران و سهام‌داران آگاه است که با سوءنیت مستقیم یا غیرمستقیم از این شرکت‌ها بهره‌برداری می‌کنند.

تحلیل انگیزه‌های تأسیس شرکت‌های صوری نشان می‌دهد که اشخاص با هدف فرار مالیاتی، تحصیل تسهیلات بانکی و اعتباری، پنهان‌سازی منشاء نامشروع دارایی‌ها، دور زدن محدودیت‌های تجاری یا تحریم‌ها و فرار از مسئولیت‌های مدنی و کیفری اقدام به تشکیل این شرکت‌ها می‌کنند. این انگیزه‌ها در بستر ضعف نظارت‌های مالی، محدودیت‌های قانونی و نبود شفافیت اطلاعاتی تقویت می‌شوند.

راهکارهای مقابله با این پدیده باید چندوجهی و هماهنگ باشد. در حوزه حقوقی، اصلاح نظام ثبت شرکت‌ها، الزام به افشای مالکیت واقعی، شفاف‌سازی فعالیت‌های اقتصادی و پیش‌بینی جرم مستقل برای تشکیل یا بهره‌برداری از شرکت صوری ضرورت دارد. در حوزه کیفری، باید مسئولیت مؤسسان و مدیران شرکت‌ها به‌صورت صریح و شفاف تعریف شده و مجازات‌های بازدارنده‌ای شامل حبس، جزای نقدی و محرومیت از تصدی سمت‌های مدیریتی پیش‌بینی شود. همچنین، نظارت مستمر پس از ثبت شرکت‌ها و ایجاد سامانه‌های اطلاعاتی یکپارچه میان نهادهای اقتصادی و قضایی، به‌ویژه در حوزه مالیات و بانک، از مهم‌ترین ابزارهای پیشگیری به‌شمار می‌رود.

در پایان، مشخص است که شرکت‌های صوری نه تنها تهدیدی برای نظام اقتصادی و شفافیت بازار هستند، بلکه آثار زیان‌بار آنها در عرصه حقوقی و کیفری، اعتماد عمومی به شخصیت حقوقی شرکت‌ها و ساختار قانونی تجارت را نیز مخدوش می‌کند. مقابله مؤثر با این پدیده، مستلزم تدوین مقررات ویژه، تقویت نظارت و آموزش فعالان اقتصادی است تا ضمن پیشگیری از جرایم اقتصادی، نظام حقوقی ایران بتواند از بستر قانونی شرکت‌ها به‌طور مشروع و امن بهره‌برداری کند و سرمایه‌های عمومی و خصوصی در معرض سوءاستفاده قرار نگیرد.

منابع

کتاب

- اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۴). حقوق جزای عمومی، چاپ هشتم. میزان، تهران.
- اسکینی، ربیعا (۱۳۹۳). حقوق تجارت ورشکستگی و تصفیه امور ورشکسته. چاپ دوازدهم، سمت، تهران.
- اسکینی، ربیعا (۱۳۸۳). حقوق تجارت، کلیات، معاملات تجاری، چاپ اول، سمت، تهران.
- پاسبان، محمدرضا (۱۳۸۹). حقوق شرکتهای تجاری، چاپ پنجم، سمت، تهران.
- حسن زاده، بهرام (۱۳۹۵). حقوق تحلیلی شرکت ها، چاپ اول، انتشارات جنگل، تهران.
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۷). تشکیل قراردادها و تعهدات، چاپ اول، حقوقدان، تهران.
- قاسم زاده، سید مرتضی (۱۳۸۵). مبانی مسئولیت مدنی، چاپ چارم، میزان، تهران.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵). حقوق مدنی، ضمان قهری - مسئولیت مدنی، چاپ تول، انتشارات دهخدا، تهران.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۸). قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی. چاپ هفدهم، میزان، تهران.
- کریمی، عباس (۱۳۹۵). آیین دادرسی مدنی. چاپ اول، مجد، تهران.

مقالات

- حسن زاده، بهرام (۱۳۹۵). تاملی بر علل ایجاد شرکت های صوری از منظر ثبت شرکت ها، حقوق خصوصی عدالت، (۳) ۱۱-۲۸.
- غلامی، جهانبخش (۱۴۰۰). سوء استفاده شرکت مادر از شرکت های تابعه در حقوق ایران. مجله حقوق دادگستری، (۶۱) ۶۱-۷۸.
- طباطبایی، نسرين؛ صفی زاده، سروش (۱۴۰۲). شرکت های کاغذی راهکارهای مقابله با آن ها در پرتو آسیب شناسی نظام ثبت شرکتهای، حقوق دادگستری، ۸۷ (۱۲۳) ۲۴۵-۲۶۶.
- موسی پور، مهدی؛ پور زمانی، زهرا (۱۴۰۰). ارائه الگویی برای شناخت نواقص زمینه ای شکل گیری شرکت های صوری در نظام مالیاتی، فصلنامه علمی حسابداری دولتی، (۲) ۷-۶۷.